

УДК 378.637.016:78

Наталія Мальцева

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

ORCID ID 0000-0003-2010-8708

DOI 10.24139/2312-5993/2022.06/163-176

ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО СТИЛЮ УКРАЇНСЬКОГО ХОРОВОГО МИСТЕЦТВА

У статті здійснено теоретичний аналіз передумов формування національного стилю українського хорового мистецтва. Розкрито нерозривний зв'язок диригентсько-хорової школи із церковною практикою керування парафіяльними хорами. Узагальнено основні джерела хорового мистецтва, що розкривають особливості української хорової школи, необхідні для формування її професійних ознак. Виокремленні першоджерела актуалізують підхід до надбань вітчизняного співацького досвіду, що дозволяє в іншому ракурсі розглядати проблеми сучасного музичного життя України. Проведено аналіз першоджерел української духовної музичної спадщини, яка належить до найбільших та найдавніших пластів національної культури і сягає своїми коренями сивої давнини дохристиянських часів. Підкреслено, що традиції церковного співу мають тисячолітню історію, розвивались у різних церковних, політичних та культурних обставинах. Хорова школа завжди спирається на світогляд і при цьому вносить свої корективи в розуміння художньо-естетичних явищ і тенденцій. Перебуваючи у постійному контакті з проблемами сучасності, хорова школа при вирішенні художньо-естетичних, морально-етичних та особистісно-психологічних питань здійснює пошук нових засобів її удосконалення, що зумовлює продовження традицій вітчизняного хорового мистецтва та розкриває розвиток його творчих потенційних сил. Доведено, що духовне поневолення України історично було пов'язано з діями московського патріархату, що призвело до вичавлювання національного контексту з мистецького і релігійного життя українців. Здійснений історичний екскурс дозволив визначити усталені засоби уособлення наступності й спадкоємності світоглядних, професійних, музично-естетичних і технологічних настанов діяльності суб'єктів хорового мистецтва. Усі визначенні елементи національної хорової школи складають нерозривність її історичних особливостей і водночас дозволяють конкретизувати специфіку визначальних моментів.

Ключові слова: диригентсько-хорова школа, історичний екскурс, формування національного стилю, українська хорова музика.

Постановка проблеми. Українська диригентсько-хорова школа нерозривно пов'язана з церковною практикою керування парафіяльними хорами, тобто регентством. Багато століть мистецтво керувати співцями залежало від умов в яких існувала християнська спільнота, тобто церковний спів. Церква – з грецьк. «Εκκλησία», перекладається як «зібрання вірних». Тобто у перекладі з грецької мови ця дефініція пояснюється як скликання однодумців, які сповідують спільні вірування і об'єднані обрядом. Доцільно зазначити, що після прийняття християнства Київська Русь протиставляє досвід язичництва

культу поклоніння монотейстичному Богу – Пресвятій Трійці. Це породжує особливий стан душі, який змінює, перероджує всю сутність внутрішнього чуття та мислення. Така віра формує глибинні правила поведінки з тілом - яке вперше, у священних писаннях Євангелія порівнюється з храмом живим, де мешкає живий Бог, тобто євхаристичне з'єднання з Богом, що є центральною основою храму, як у побудові всесвіту, так і живої людини. Ці духовні увірування відкрили наважливішу суть людського буття, а саме безсмертність душі, яка у таїнстві хрещення отримує незатертий знак – Образ і подобу Бога, творця людини.

У зв'язку із вищезазначеним підкреслюємо, що детальне вивчення джерел української хорової школи дозволяє остаточно сформулювати її професійні ознаки. Виокремленні першоджерела актуалізують підхід до надбань вітчизняного співацького досвіду, що дозволяють в іншому ракурсі розглянути проблеми сучасного музичного життя України.

Аналіз актуальних досліджень. Проблема формування національного стилю української хорового мистецтва розглядається сучасними дослідниками, в основному, з позиції нормотворчості та типологічності. У роботах М. Антоновича (Антонович, 1983), В. Барвінського (Барвінський, 2002), М. Боришевського (Боришевський, 2000), Л. Гаврилової (Kozyr, Havrilova, Ishutina, Khvashchevska, Chuha, 2020), М. Грушевського (Грушевський, 1907), І. Зязюна (Зязюн, 2008), Л. Корній (Корній, 1998), Б. Кудрика (Кудрик, 1995), А. Лашенко (Лашенко, 2007), А. Мартинюка (Мартинюк, 2017), Л. Московчук (Московчук, 2010), Л. Ярошевської (Ярошевська, 2017) та ін. різнопланово висвітлюються важливі питання становлення національного стилю українського хорового мистецтва. У працях науковців з позиції системно-аксіологічного підходу висвітлено усвідомлення процесів, які обумовлюють продовження традицій вітчизняного хорового мистецтва та розкривають розвиток його творчих потенційних сил.

Так, у роботах М. Боришевського розглядаються питання формування національної свідомості у громадському становленні особистості (Боришевський, 2000), а працях І. Григорчук піднімаються питання про виховання молодого покоління на принципах християнської моралі в процесі духовного відродження України (Григорчук, 1988) та християнську свідомість і морально творчі аспекти музичної діяльності. М. Грушевський (Грушевський, 1907) підкреслював вагоме значення рідної мови в становленні

самоїдентичності особистості. Цілий ряд авторів (Антонович, 1983; Барвінський, 2002; Гуральник, 2015; Корній, 1998; Кудрик, 1995; Лашенко, 2007; Мартинюк, 2017; Московчук, 2010; Ярошевська, 2017) звертались до проблеми вивчення історії української культури (М. Боришевський) (Боришевський, 2000), виокремлювали питання розвитку професійно-художньої освіти України в ракурсі процесуально-функціонального аналізу інтеграційного розвитку культурної парадигми (І. Зязюн) (Зязюн, 2008). Огляду історії української музики присвятила свої роботи Л. Корній (Корній, 1998), а специфіці української церковної музики Б. Кудрик (Кудрик, 1995).

З позиції розкриття особливостей української духовної музики, що призначена для вчителів загальноосвітніх навчальних закладів викладений матеріал у працях Л. Московчук (Московчук, 2010), а в роботі Н. Гуральник (Гуральник, 2015) виокремлена інформація з історії музичної освіти в Україні для студентів музичних спеціальностей закладів вищої освіти мистецького спрямування. Історію київської хорової школи узагальнив А. Лашенко (Лашенко, 2007), а розкрив особливості диригентської педагогіки А. Авдієвського в контексті формування визначальних професійних компетентностей студентів А. Мартинюк (Мартинюк, 2017). Історичний екскурс мистецьких надбань України розкритий у роботах А. Кудрицького (Мистецтво України, 1997), духовні скарбниці Києво-Печерської Лаври узагальнені в праці С. Кілессо (Кілессо, 2003), специфіку Києво-Могилянської академії розглянуто В. Маньківським та З. Хижняк (Хижняк, 2015) особливості української церковної монодії та «київських» розспівів М. Антонович (Антонович, 1983). Тобто можна узагальнити, що вітчизняне хорове виконавство сформувало свої професійні ознаки, що відкриває широкі можливості для поглибленого вивчення цієї важливої проблеми на сучасному етапі розвитку української суспільної думки.

Мета статті – здійснити аналіз проблеми визначення особливостей національного стилю українського хорового мистецтва та окреслити історичні передумови його формування.

Виклад основного матеріалу. Теоретико-методологічна база дослідження має комплексний характер й спрямована на розкриття змісту та сутності ключового поняття шляхом аналізу та синтезу дотичного до нього кола понять, що розкривають системне цілісне уявлення про передумови формування національного стилю українського хорового мистецтва. Для визначення основних ознак

української хорової школи доцільно здійснити історичний екскурс у першоджерела, на основі яких вибудовувалися основні принципові положення церковного хорового співу. Важливо зазначити, що Київська церква зазнала найбільше з усіх національних церков гонінь та переслідувань, катувань за віру в Пресвятую Трійцю. Християнські родини відомих політичних керманичів зазнавали особистих страждань від войовничих кровозмішаних (нечистих) родин, піддавались тортурам, або й фізичному знищенню за право формувати власну християнську державну ідеологію. На політичному рівні Київська церква стала однією із найбільш незахищених і затертих з пам'яті нащадків. Це сталося внаслідок запеклої боротьби за великі матеріальні статки, які приносило розумне і шанобливе ставлення до збереження власних ресурсів, якими володіла Київська Русь. Також, це була велика войовнича вдача Василя з царського роду Рюриків, що вміло відбивав і захищав напади іноземців на багаті київські садиби і територіальні громади.

Київська Русь за часи правління Хрестителем Руси Василієм та його іменитої дружини, візантійського імператора Романа I Багрянородного, Анни Порфірородної, зазнала державної розбудови християнства та його значного поширення на українській землі. Завдячуючи цьому, Київська церква має особливо цінну чесноту: вона заснована коронованими особами, родинами царського походження. Це є надзвичайно важливим у контексті формування сталих зв'язків, які утверджували нову ідеологію держави, як системи світосприйняття. Грецька церква завжди була важливим посередником між заходом та сходом. Перетинаючи моря, вона сприяла активному поширенню християнства, як богопошанованому розумінню християнської ідеології чоловіколюбства. Дійсно, старогрецька мова увібрала в себе тисячі томів найглибших роздумів богословія, літургії, чинів уставу і правил. Мандруючи Чорним морем грецькі проповідники облаштовували колонії на пагорбах Криму, утворюючи осередки освіченості та релігійності. Таким завзяттям було насичене життя стародавніх Київських пагорбів, у яких монахи розбудовували згромадження, навчаючи людей вірувати у Того, хто воскрес із мертвих - Христа. Світло Євангелія одухотворювало на духовний і тілесний подвиг небайдужих мирян, що із радістю кидали світ плоті, переходячи у sacramентальну площину духа, якому кориться смертна плоть з її пожадливістю.

Перші поселення монахів почали розгортатись на схилах Дніпра вже з VIII століття. Християнські брати болгарського походження

Кирило і Мефодій за благословенням Папи Римського створили нову абетку, за допомогою якої сталася визначна подія у формуванні власної держави - це переклади богословських книг з грецької мови на слов'янську. На той час, це була подія знаменного значення: Вселенська Церква мала дві найвпливовіші мови - латинську і грецьку. Залучення до цього було новою силою життєдайного джерела освіченості, яке було характерним для слов'янських племен, що долучались до церковнослов'янської містерії, що значно вплинуло на формування власної конструкції української держави та її унікальної культури. Усе це незаперечно вплинуло на розвиток духовності українського народу, розвитку його хорового співу.

Українська духовна музична спадщина, яка належить до найбільших та найдавніших пластів національної культури, сягає своїми коренями сивої давнини дохристиянських часів. Традиції церковного співу мають тисячолітню історію, розвивались у різних церковних, політичних та культурних обставинах (Чайка, 2014). Великий вплив на розвиток духовної спадщини відіграв спів у монастирських школах, що згодом сформував важливу рису, яка буде притаманною київській, як співацькій, так і диригентській традиціям: голос співця, у процесі навчання мав досягти рівня «ангельської» милозвучності. Книжкова грамота закріплювала системні знання з підручників уставників, їх ще називали «Ірмологією». Саме у цих книгах почали використовувати знаки, для пояснення звучання текстів, їх називали «знаменами», і саме завдяки цим знакам розповсюдився термін «знаменний розспів» (Антонович, 1983). Він був оснований на одноголосному звучанні. У подальшому такий спів доповнився багатоголосним, який називали «мусикійним».

На подальший розвиток духовної музики вплинула Латинська церква, що збагатилася унікальними знаннями, які були відкриті богочеснотливому отроку монаху - це винайдення семи нотної системи. Ім'я творця нотних знаків – Гвідо Аретинський (990-1050 рр.). Завдяки цьому вводиться нова система зображення нотних знаків, яка складалась з чотирьох ліній і ноти розміщувалися на ній у вигляді чорних квадратиків. Поступово літургіка Західної церкви збагачується багатоголоссям. Формується партесний багатоголосний спів, тобто такий, що має кілька партій голосів: високі та низькі.

Ці події вплинули на те, що у Київській братській школі вперше було замінено систему крюків на нотолінійну систему – «київське

знамя». З'являються праці: «Ключ знаменія» Тихона Макарієвського, «Мусикія» Миколи Дилецького, «Ключ знаменой» Інока Христофора та ін. Церковне багатоголосся стало найважливішим інструментом впливу на розвиток музичних здібностей освітян, розширення їхньої загальної культури, яка передавалась майбутнім поколінням через навчання у професійних закладах освіти. Ще одним важливим фактором швидкого поширення співу стали мандрівні вчителі. Їхні співи лунали по селах і невеликих містечках, і так як це були достатньо освічені музиканти, то у них було багато послідовників, які бажали перейняти манеру співу та гри на музичних інструментах. Здебільшого це була бандура, або ліра.

Спираючись на дослідження багатьох дослідників (Д. Антонович, В. Барвінський, Л. Гаврилова, Л. Корній, Б. Кудрик, А. Кудрицький, А. Лашенко, В. Маньківський, Л. Московчук, А. Рудницький, З. Хижняк, Л. Ярошевська та ін.) (Антонович, 1983; Барвінський, 2003; Корній, 1998; Кудрик, 1995; Мистецтво України, 1997; Лашенко, 2007; Хижняк, 2003; Ярошевська, 2017; Kozyr, Havrilova, Ishutina, Khvashchevska, Chuhai, 2020), можна виокремити певні тенденції становлення української духовної музики. Заснована Петром Могилою Києво-Могилянська академія, яка спочатку називалась Київським колегіумом, дала Україні багато освічених і грамотних учителів, як з точних наук так і музичних дисциплін, а також богословія. Також у цей час розповсюджується музична різдвяна вистава «Шопка», яка формує відношення до церковного мистецтва, як популяризатора народних пісенок. При цьому хори, які співали в церквах, за інших обставин залюбки виконували і народні пісні, що милозвучно лягали на слух. А розспівування на кілька голосів було не обтяжливим для талановитих виконавців, які розписували, гармонізували пісні на кілька голосів. Це сприяло активному вжитку народних пісень поряд з церковними піснеспівами. Ці дві традиції починають свою нероздільну ходу з часів козаччини й гетьманства в Україні, адже багато хто з гетьманів були вихованцями Глухівської школи, де вони здобули потрібний досвід.

Так, гетьман Данило Апостол багато приклав зусиль, щоб військова столиця Війська Запорозького стала осередком військової дисципліни і патріотичного виховання. Глухівська школа прославилась своєю православною пронаціоналістичною системою освіти і культури. Саме завдячуючи цій школі українське суспільство укріпилось у розумінні православ'я як основи державотворення України. Глухівська гетьманська столиця стала глибинним духовним чинником у вихованні

усвідомленого українства серед християнського населення. Саме це стане ключовим моментом набутих ознак національної диригентсько-хорової школи у XX столітті. Це є тими духовними скрижалями, що зберігали свою віру через Божий образ Христа Спасителя, який є пошанованим у кожній християнській родині й дотепер. Цей Образ уособлював собою незатерту печать священства православ'я як національної життєдайної віри батьків, які заселяли ці землі, і були носіями знань про свою культуру. Важливо зазначити, що війни на церковному ґрунті між католицизмом і православною вірою ніскільки не вплинули на цю любов до своєї віри, мови, армії, пісні, а навпаки утверджували слов'янство у багатому розмаїтті національних побутових звичаїв, обрядів. Саме у часи Запорозької Січі утворюється тверде поняття православного українця, який добре співає псалтир, вміє виразно співати Службу Божу у військових походах та має добру вдачу і міцний дух. Священники завжди супроводжували військо і дбали за релігійний дух православних християн. Це є важливою рисою національної любові до свого Візантійського обряду, яке було засноване на Таїнстві Хрещення Київської Руси грецьким патріархом. Ця подія незмінно супроводжує українську православну церкву через століття міцно стаючи на обороні Божого Образу християнина, що прийняв християнське ім'я та віру.

Доречно підкреслити, що шанобливість до власної особи сприяє формуванню міцних релігійних основ у духовному досвіді українських митців, що формували через століття душу української нації. Це українство проходить червоною лінією у відокремленості російської співацької школи, на відміну від української. Це не лише ладово-інтонаційна основа письма, або розуміння власних кордонів сформованої духовності, яка не дозволяла руйнації у собі Образу Христа – Спасителя українського народу. Це релігійна основа створених літургічних піснеспівів, якими особливо опікувався митрополит Петро Могила. Заповідями якого були: «Любити свою українську природу; Бути чесним громадянином, що відважно боронить державу» (Хижняк, 2003). Такий підтекст є основою, фундаментальною філософією, що стає визначним наріжним каменем ідеології Києво-Могилянської академії.

Слід зазначити, що рівень інформаційного простору нації завжди складається з єдиного необхідного елементу – корінної традиції. Впровадження освітньої системи, яка поєднувала релігію і політику була і залишається невід'ємним кодом державної структури

влади. Основним знаком виняткового понівечення Київської церкви стало саме роз'єднання світської влади від відданості традиціям власного народу, якому ж цією владою віра була привита. Така okazія дотепер формує на теренах незалежної України свідоме ухилення від викорінення пороків і безглуздох поглядів на культуру, що впливає на зниження грамотності населення. А саме це викликає небажання виконувати взяті на себе колись церковні постулати: розвиток високодуховної природи людини, створеної за Божим Образом і подобою. Саме тому різність політичного підґрунтя стало точкою неповернення до внутрішньої окупації душі російським духовенством. Імперська зверхність Росії завжди принижувала тонку, благородну, шляхетну душу українців. Багатостолітня визвольна війна проти гріха втратити цей Образ доброї, гідної, боголюбленої людини, не давала спокою багатьом видатним українцям.

Цікавим є той факт, що Петро Могила, після закінчення Острозького колегіуму, одного з найпотужніших закладів проєвропейської освіти, постановляє собі утвердити українське православ'я як непохитну основу держави, що передбачало збереження чистоти обрядів. Не змішувати поняття католицизму, яке усіма силами придушувало і ганьбило православну частину населення і духовенства, як відірваних від Верховенства права уділяти священство Папою Римським. Постанови митрополита були викликом, який закидала совість: зберігати власну релігійну основу церкви, плекати її обряд, не піддаватись на виклики тодішніх політичних інтриг з боку католицької Польщі та імперської Росії з абсолютно чужою історією. Часто ця війна доходила до зневаги почуттів віруючих християн України, їхніх національно-регіональних вірувань, які злісно намагались прищепити з боку російської імперії, яка, завдячуючи релігійним війнам лише укріплювала свої позиції, підступно обіцяючи підтримку і збереження духовних першоджерел. Та, насправді, все було інакшим. Польща, Австро-Угорщина, Росія, ніколи не дбали за національні риси української культури, а свідомо їх викорінювали, в першу чергу політично. Змішуючи поняття культурних і релігійних основ та зневажаючи пам'ять про славетних предків, тим самим підривали основи фізичної спроможності українців відтворювати власний рід. Спадкоємство, що плекало коріння і не давало всохнути усій надбудові держави.

Історично доведено, що намагаючись прищепити православним українцям чужі, непритаманні, протиприродні риси поведінки і

характеру, російське духовенство у цьому джерелі глибокої релігійної кризи віросповідування знецінювало змогу українців до власної визвольної боротьби. Тому Петро Могила став на сторону оборони державності й запалав прагненням відтворити глибоко вкорінену систему освіти з поглибленим правом вивчення культури, науки українського ментального світу. Це, насправді, було нелегкою задачею, так як було коштовним «проєктом». У цьому йому допомагали доброчинці, жертводавці, гетьмани, які стали на оборону збереження українського способу мислення. Дотепер, католицька церква закидає православній частині духовенства у цих діях-непослухах коритись Владі Церкви та в багатьох випадках ця церква сама ставала жертвою інтриг і міжусобних війн королів, князів, дворян, імператорів. Можна сміливо стверджувати про початок церковної кризи, що відбувається, оскільки в її основі лежить нерозуміння першооснов самого християнського вчення, його високої духовної цнотливості у формуванні концепції національних релігійних громад. Ця криза виливалась у народні заворушення, які погіршували кризу всередині суспільства, загострюючи увагу на репресіях і поневоленнях важливих релігійних і політичних лідерів тогочасної України. Важливо зазначити, що Берестейська унія (1596 р.), яка мала на меті об'єднати католицьку і православну церкви в єдину католицьку - не принесла бажаних результатів, так як зруйнована єдність апостольських престолів й була ще недостатньо окресленою у прагненні цілковитого миру. Цей мир міг бути успішним тільки після повернення Київської митрополії під керівництво Константинополя. Нагадаємо, що розкол між Києвом і Константинополем стався у 1051 році.

Важливою історичною подією в житті українського православ'я став Об'єднавчий собор Грецької і Київської митрополій у м. Києві 2018 р. у Храмі Софії Київської, коли була підписана єдність з Вселенським патріархом і 6 січня 2019 р. Київська митрополія отримала Томос про автокефалію. Це юридичний документ, що затверджує українського митрополита Епіфанія у лоні Вселенської Православної церкви. Ця подія, що відбулась після, майже тисячолітнього розколу, який відбувся за сприяння Ярослава Мудрого, вкотре довів істину: все, що творить держава для церкви – є «ангельською» природою Київської церкви у її першоджерельній християнізації. Також цей юридичний документ поклав перший і головний фундамент відновлення християнських засад формування держави України, як такої, що шанобливо оберігає своє

християнське віросповідання. Також, цей об'єднавчий акт став рушійною силою проти московської єресі духовенства, штучно створеного ним розколу в середині країни та деструктивного втручання у державоустрій незалежної України.

Криза церкви відбилась у багатьох поколіннях поневіряннями і запеклою боротьбою за повернення власної історичної справедливості. Багато століть вони важким хрестом лежали на Київській церкві. Але засіяні зерна апостольської віри вкорінювали в слов'янській культурі українців національні риси вдачі і звичаїв. Любов народу до правдивої віри апостольської незмінно направляли на правильний курс державотворення, тим самим укріплюючи у політичній боротьбі з прилеглими територіями за право мати власну державу.

Розглянувши уважніше події політичного, суспільно-релігійного впливу зведених російською імперією Законів і Указів, які руйнували Україну, винищували її ззовні і внутрішньо, стає зрозумілою роль насадженої православної віри, адже тільки сила духа не давала українській нації вмерти. Наведемо деякі з цих вбивчих рішень: 1686 рік, – Припинення існування Київської митрополії і перехід її юридичної функції у повне підпорядкування Московського патріархату. Стає доступним повний контроль над українським населенням та насильницьким поневоленням етнічної групи населення у іншу площину народних побутових вірувань, церковних свят і обрядів. Українські святі замінюються російськими.

Так, у 1689 році Києво-Печерська лавра позбавляється права на видавничу самостійну діяльність без дозволу цензора - Московського патріархату. Роком пізніше Московський синод накладає «прокляття» на книги великих українських подвижників: Петра Могили, Епіфанія Славинецького та багато ін. 1709 рік, – цар росії Петро I накладає повну цензуру на всі видання українською мовою. 1720-21 рр. – знищення друкарської справи у Києво-Печерській Лаврі і Чернігівській друкарнях. З 1755 по 1786 роки – повна русифікація Лівобережної України, ліквідація гетьманського правління, закриття українських шкіл, русифікація початкової освіти. Накази про архітектурну забудівлю у московському синодальному стилі. 1817 рік, – закриття Києво-Могилянської академії. 1847 рік, - ліквідація Кирило-Мифодіївського братства у Києві та ін.

XIX століття стало вирішальним у протистоянні Російської імперії і українства. Царський уряд вносить багато нововведень щодо організації

культурного і освітнього процесу навчання у закладах вищої освіти. Дозволяється відкривати початкові школи, громадські організації отримали право на проведення музичних салонних вечорів. Це сприяє пожвавленню громадського життя Києва. В освітній процес додається поєднання церковного і світського музичного матеріалу. Натомість: царська цензура забороняє використовувати українське національне музичне мистецтво. Забороняються мистецькі співацькі гуртки, як от в Університеті святого Володимира хор, яким керували відомі українські діячі. Забороняється зібрання гуртків, де можливий національний контекст зустрічей. Забороняється друкування української національної літератури, використання української мови, виконання українських народних пісень. Культурне життя Київщини перетворюється на русифіковане провінційне місто. Особливо жорстоким ударом по українській державності було введення на заборону проводити Богослужіння українською мовою духовенству. Вичавлювання національного контексту з мистецького світського і релігійного життя Київщини стає вирішальною і остаточною краплею народного повстання проти дій царської цензури. Усунення національного підтексту з світського життя Києва надає гнітючого стану поневолення, відібрання тих прав, які ніяким чином не можуть бути видозміненими по відношенню до повного ущемлення прав громадянського суспільства за національними ознаками власного розвитку. У 1876 році 30 травня російським імператором Олександром II був виданий Емський указ про заборону на будь-яке використання української мови: друкування або викладання, як освітянської дисципліни, витіснення з репертуарів театрів, драматичних кружків, концертних програм усього українського. Царська жандармерія починає жорстке переслідування української інтелігенції, почались масові звільнення україномовних освітян з Київського університету, ліквідувались українські Громади і товариства. Ці трагічні події у придушенні національного культурно-релігійного життя Київщини змушували патріотичні сили об'єднуватись у таємні зібрання.

Висновки. Здійснений історичний експурс переконливо довів, що лише наприкінці XIX та на початку XX століть почався процес остаточного становлення професійних ознак національного стилю українського хорового мистецтва. Підкреслено, що традиції церковного співу мають тисячолітню історію, розвивались у різних церковних, політичних та культурних обставинах й лише за умов Незалежної України здобули право на вільний розвиток. Адже хорове мистецтво завжди спирається

на світогляд і при цьому вносить свої корективи в розуміння художньо-естетичних явищ і тенденцій. Перебуваючи у постійному контакті з проблемами сучасності, хорове мистецтво при вирішенні художньо-естетичних, морально-етичних та особистісно-психологічних питань здійснює пошук нових засобів її удосконалення. Здійснене дослідження дозволило визначити усталені засоби уособлення наступності й спадкоємності світоглядних, професійних, музично-естетичних і технологічних настанов діяльності суб'єктів хорового мистецтва. Усі визначені елементи національної хорової школи складають нерозривність її історичних особливостей і водночас дозволяють конкретизувати специфіку визначальних моментів. Відповідно логіці розгортання наукового дослідження подальше вивчення окресленого феномена буде розглядатися у наших наступних роботах.

ЛІТЕРАТУРА

- Антонович, М. (1983). Дещо про українську церковну монодію та про назви «знаменний» та «київський» розспіви. *Збірник на пошану проф. д-ра Володимира Янера. Український науковий збірник*, Т. 10, 147–170 (Antonovych, M. (1983). *Some details about the Ukrainian church monody and the names of "famous" and "Kyiv" chants*. Collection in honor of Prof. Dr. Volodymyr Yaner. Ukrainian scientific collection, 10, 147-170).
- Барвінський, В. (2002). Музика. *Історія Української культури*. Київ: Либідь (Barvinskyi, V. (2002). *Music. History of Ukrainian culture*. Kyiv: Lybid).
- Боришевський, М. Й. (2000). *Національна свідомість у громадянському становленні особистості*. Київ (Boryshevskyi, M. Y. (2000). *National consciousness in the civic formation of the individual*. Kyiv).
- Григорчук, І. С. (1988). Християнська свідомість і морально творчі аспекти музичної діяльності. *Виховання молодого покоління на принципах християнської моралі в процесі духовного відродження України*, 335-341 (Hryhorchuk, I. S. (1988). *Christian consciousness and morally creative aspects of musical activity. Education of the young generation on the principles of Christian morality in the process of spiritual revival of Ukraine* (pp. 335-341). Ostroh).
- Грушевський, М. С. (1907). *Про українську мову і українську справу: ст. й замітки проф. Мих. Грушевського*. Київ: Друк. П. Барського (Hrushevskyi, M. S. (1907). *About the Ukrainian language and the Ukrainian case: Art. and notes of Prof. Mich. Hrushevskyi*. Kyiv: Druk. P. Barskoho).
- Гуральник, Н. П. (2015). *Історія музичної освіти України: курс лекцій для студентів музичних спеціальностей ВОЗ мистецького спрямування*. Київ: вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова (Huralnyk, N. P. (2015). *History of musical education of Ukraine: a course of lectures for students of music majors of HEI with artistic direction*. (pp.12-31). Kyiv: vyd-vo NPU im. M.P. Dragomanova).
- Зязюн, І. А. (2008). Інтеграційна функція культурної парадигми. *Професійно-художня освіта України*, V, 3-13 (Ziaziun, I. A. (2008). *Integrative function of the cultural paradigm. Professional and artistic education of Ukraine*, (pp. 3-13). Kyiv; Cherkasy: Vydavnytstvo «Cherkaskyi TSNTEI»).

- Кілессо, С. К. (2003). *Києво-Печерська Лавра*. Київ: Техніка (Kilessso, S. K. (2003). *Kyievo-Pecherska Lavra*. Kyiv: Tekhnika).
- Корній, Л. Т. (1998). Історія української музики. Київ; Харків; Нью-Йорк: Вид. М.П.Коць (Kornii, L. T. (1998). *History of Ukrainian music*. Kyiv; Kharkiv; New-York: Vyd. M.P. Kots).
- Кудрик, Б. (1995). *Огляд історії української церковної музики*. Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України (Kudryk, B. (1995). *Review of the history of Ukrainian church music*. Lviv: In-t ukrainiznavstva im. Krypiankevycha NAN Ukrainy).
- Лашченко, А. П. (2007). *З історії київської хорової школи*. Київ: Муз. Україна (Lashchenko, A. P. (2007). *From the history of the Kyiv choir school*. Kyiv: Muz. Ukraina).
- Мартинюк, А. К. (2017). Диригентська педагогіка А. Авдієвського в контексті формування визначальних професійних компетентностей студентів. *Сучасна мистецька освіта*, 1, 28-31 (Martyniuk, A. K. (2017). *A. Avdievsky's conducting pedagogy in the context of the formation of students' defining professional competencies*. Modern artistic education, (pp.28-31). Kyiv: vyd-vo NPU im. M.P. Dragomanova).
- Мистецтво України: Біографічний довідник* (1997). А. В. Кудрицький (ред.). Київ: УЕ (Art of Ukraine: Biographical guide (1997). A. V. Kudrytskyi (ed.) Kyiv: UE).
- Московчук, Л. М. (2010). *Українська духовна музика: навч.-метод. комплекс (програма, методичний посібник, ното хрестоматія)*. Кам.-Подільський: Аксиома (Moskovchuk, L. M. (2010). *Ukrainian spiritual music: teaching method. complex (program, methodical guide, noto textbook)*. Kam.-Podilskyi: Aksioma).
- Хижняк, З. І., Маньківський, В. К. (2003). *Історія Києво-Могилянської академії*. Київ: Вид. Дім «КМ Академія» (Khyzhniak, Z. I., Mankivskyi, V. K. (2003). *History of the Kyiv-Mohyla Academy*. Kyiv: Vyd. Dim «KM Akademia»).
- Чайка, В. Історико-культурний феномен української духовної музики та її виховний вплив на становлення особистості. *Волинський Благовісник*, 2, 45-58 (Chaika, V. (2014). The historical and cultural phenomenon of Ukrainian sacred music and its educational influence on the formation of personality. *Volynskyi Blahovistnyk*, 2, 45-58).
- Ярошевська, Л. В. (2017). *Методика диригентсько-хорової підготовки майбутнього вчителя музики на основі традицій Одеської хорової школи* (автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13 00.02). Київ (Yaroshevskaya, L. V. (2017). *Methodology of conducting and choral training of the future music teacher based on the traditions of the Odessa Choir School* (Doctoral thesis). Kyiv).
- Kozyr, A., Havrilova, L., Ishutina, O., Khvashchevska, O. & Chuhai, S. (2020). Analysis and Interpretation of Yuri Chugunov's Suite of Moods for Saxophone and Piano. *OPUS ANPPOM's Eletronic Journal*, 26, No 1.

SUMMARY

Maltseva Natalia. Prerequisites for the formation of the national style of ukrainian choral art.

The article carries out a theoretical analysis of the prerequisites for the formation of the national style of Ukrainian choral music. The inextricable connection between the conducting and choral school and the church practice of managing parish choirs is revealed. The main sources of choral art, which reveal the peculiarities of the Ukrainian choral school, necessary for the formation of its professional characteristics, are summarized. Selected primary sources actualize the approach to the possessions of

the national singing experience, which allows to consider the problems of the modern musical life of Ukraine from a different perspective.

The analysis of the primary sources of the Ukrainian spiritual musical heritage, which belongs to the largest and oldest strata of national culture and reaches its roots back to the hoary antiquity of pre-Christian times, is carried out. It is emphasized that the traditions of church singing have a thousand-year history, developed in different church, political and cultural circumstances. The choral school is always based on a worldview and, at the same time, makes corrections in the understanding of artistic and aesthetic phenomena and trends. Being in constant contact with modern problems, the choral school, while solving artistic-aesthetic, moral-ethical and personal-psychological issues, searches for new means of its improvement, which determines the continuation of the traditions of the national choral art and reveals the development of its creative potential forces.

It has been proven that the spiritual enslavement of Ukraine was historically connected with the actions of the Moscow Patriarchate, which led to the squeezing of the national context from the artistic and religious life of Ukrainians. The conducted historical excursion made it possible to determine the established means of personifying the continuity and continuity of worldview, professional, musical-aesthetic and technological guidelines for the activities of subjects of choral art. All defined elements of the national choral school make up the inseparability of its historical features and at the same time allow specifying the specifics of the defining moments.

Key words: *conducting and choral school, historical excursion, formation of national style, Ukrainian choral music.*

УДК 378

Ма Цзе

ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»

ORCID ID 0000-0002-6892-9436

DOI 10.24139/2312-5993/2022.06/176-186

ТЕМБРОДИНАМІЧНИЙ СЛУХ ЯК ОДИН ІЗ НАЙВАЖЛИВІШИХ ХУДОЖНЬО-ОБРАЗНИХ ТА ФОРМОТВОРЧИХ ЗАСОБІВ МУЗИЧНОЇ ВИРАЗНОСТІ

У статті розглядаються особливості тембродинамічного слуху музиканта. Проведено літературний аналіз наукових джерел з питань сутності та структури тембрового слуху. Виявлено співвідношення зазначеного слуху з виразним інтонуванням мелодійної лінії твору засобами звуковидобування на фортепіано, емоційною складовою твору. Наголошено на принципах формування тембрально-динамічних особливостей техніки майбутніх вчителів музичного мистецтва. Визначено методи розвитку тембро-динамічного слуху майбутніх учителів музичного мистецтва.

Ключові слова: *музичний слух, тембродинамічний слух, фортепіано, вчитель музичного мистецтва, принципи, методи формування.*

Постановка проблеми Важливою тенденцією сучасної музичної освіти є посилення уваги вчених до дослідження особливостей розвитку тембродинамічного слуху, як одного з найважливіших